

El rector de Valfogona i Girona

ALBERT ROSSICH

La llegenda ha forjat una imatge del Rector de Valfogona que no es correspon pas amb la realitat. Francesc Vicent Garcia (nascut a Tortosa en 1578 o 1579) malgrat la gran quantitat de poemes satírics que sortiren de la seva ploma, no devia ser pas un home brillant i despreocupat, sinó un personatge introvertit i capficat per millorar la seva situació econòmica i el seu prestigi social. Ens n'adonarem tot considerant un aspecte concret de la seva biografia, justament la part que té relació amb Girona.

El Certamen literari de 1610

Girona és, en efecte, una de les ciutats importants en la vida del Rector. La primera vegada que se'l pot documentar aquí, encara que sigui només de passada, és a finals de juliol de 1610, assitint al certamen literari que havia convocat, per celebrar la beatificació de sant Ignasi de Loiola, el canonge Jaume d'Agullana, canceller de Catalunya i ardiaca de Girona. Una relació contemporània de les festes¹ ens explica que, trobant-se inacabada l'església de Sant Martí Sacosta, dels jesuïtes (l'actual del Seminari) Jaume d'Agullana "acudio con muy buena limosna con que dandose toda la priessa possible se puso la Iglesia de manera que se ha podido celebrar la fiesta como se deseava. Y para mayor solemnidad señalo cinco ricos premios de oro para un certamen poetico", que fou "impresso y divulgado por todo el Principado y corona de Aragon". El seu nebot Martí d'Agullana tampoc no "anduvo menos fervoroso y devoto (...) el qual por su mucha devocion al S[an]jto determino concertar una fiesta de cavalleros"².

Francesc Vicent Garcia, rector de Valfogona, en un gravat de 1823.

Aquest Martí d'Agullana, un noble aragonès establert —i assimilat— a Girona, convocà unes altres festes amb concurs literari inclòs l'any 1622, quan el beat Ignasi de Loiola fou canonitzat³, però això aquí no ens afecta. Deixeu-me afegir tan sols que durant molt de temps es va confondre aquest certament

amb el de 1610, l'únic en el qual va concórrer el Rector de Valfogona.

Per la festa, la Catedral deixà als jesuïtes ornaments i plata, malgrat que "nunca jamas se dexa la planta de la Iglesia", perquè hi havia la norma "que no se puedan emprestar vestidos ni ornamentos ningunos". Pel que es veu, tothom

hi estava molt ben disposat. El dia 27 de juliol, a les 10 del matí, es van reunir a l'església de Sant Martí grups de músics de Girona, amb d'altres procedents de Barcelona i de Perpinyà, i començà el pregó, que era, en realitat, una breu representació dramàtica: Van sortir a la capella major tres estudiants disfressats; "el uno representava el Amor, vestido con sus insignias arco, alas, aljava [buirac] y saetas, el otro vestido de muger con alas llenas de ojos representava la fama. El 3º, tambien vestido de muger representava la ocasion" i duia "el colodrillo [clatell] rapado, los cabellos ante los ojos, en el brazo una corona de ricas pieças, una cruz rica colgada del cuello, con muchas cadenas y joyeles de oro, un rosario en las manos y palma". Entre altres insígnies, tots portaven "sendos nombres de Jesus en la frente muy ricos y vistosos labrados de perlas, piedras preciosas y cabos de oro". Engalanats d'aquesta manera, "començaron a tañer y luego estos personajes hicieron un breve dialogo en castellano hablando con la ciudad de Gerona conforme el Amor, Fama y Ocasion representavan". El seu objectiu és explícitament al·ludit en la relació dels fets: "Su blanco en el colloquio era enamorar los coraçones, y publicar las grandezas de Ignacio y persuadir a todos no perdiessen ocasion de tanta gloria de Dios". Tota una lliçó de pedagogia barroca.

Acabat el diàleg, es va llegir el pregó, i després d'acomiar-se del públic els tres personatges, van

sortir de l'església entre música de trompetes i tambors, pujaren a cavall i anaren repetint el diàleg per tota la ciutat, llançant "quartillas y motetes castellanos que contenian agudas sentençias a proposito de lo que representavan y el fin pretendido". L'anònim relator⁴ ens fa saber que tot això fou "muy bien recebido e hizo grandissimo ruydo disponiende admirablemente los coraçones, porque se vio grande fervor en todos aparejando faroles y otras invenciones de fuego".

Passo per alt la decoració de l'interior de l'església de Sant Martí, amb piràmides decorades amb flors, canelobres, espelmes, joies, estàtues i pintures i amb sedes i domassos, jeroglífics i poemes en moltes llengües. El 25 de juliol el bisbe Francisco Arévalo de suazo va consagrar l'altar major, i cinc dies més tard, sota la seva presidència, van començar pròpiament les festes, amb representacions dramàtiques curtes, (sempre en castellà), desfilades, il·luminacions i coets artificials. Les alimàries de la casa Agullana (a l'esquerra de la pujada de Sant Martí), del mateix col·legi (la façana del qual no era encara construïda, de manera que s'alçaren unes columnes de fusta per a l'ocasió) i del convent dels dominics, al darrera, "juntandolos de lejos la vista con los de nuestro Collegio parecia todo un monte Etna, o por mejor decir un cielo empireo".

El dia 1 d'agost tingué lloc el torneig convocat per Martí d'Agullana, a conseqüència del qual se n'hagué

de concertar un altre, per al 10 del mateix mes, perquè un grup de cavallers desafiaren Agullana i els gironins a un nou enfrontament "en que hechas dos quadrillas seys de Bar[celo]na y seys de Girona corriessen lanças (...) señalando quatro premios" diferents. El nou torneig de poc no acabà malament, "porque dos criados de las dos quadrillas con ocasion bien ligera echaron mano y luego se vio por dos veces toda la plaça y palenque alborotado y lleno de espadas desnudas y con evidente peligro de grandissimo daño y de perderse la ciudad segun estaban las cosas mal encaminadas, pero fue nuestro Señor servido de aplacar los animos i sossegar aquella tempestad sin que se derramasse gota de sangre ni se recibiesse algun detrimento, que todos los han atribuydo al favor e intercesion del B.P. Ignacio". Les dues justes es van celebrar a la plaça del Vi, la primera almenys amb l'assistència del bisbe i del canceller Jaume d'Agullana, que s'ho devien mirar des de l'edifici de la Generalitat que encara avui presideix un angle de la plaça, que aquell temps era més gran.

Però el motiu pel qual Garcia acudí a Girona fou el concurs literari en honor de sant Ignasi, i del qual tenia menys informació. Reunint tot allò que en saben, però, podem reconstruir-lo força bé. El nostre poeta mateix en parla, en una llarga composició que durant molt de temps es cregué que hi havia estat premiada. En aquest poema, l'autor ironitza a propòsit de la seva musa,

*Una nimfa de Segarra,
que fonc ciutadana un temps
i l'ha portada son fat
a guardar cabres i anyells
després que, en junta amorosa,
ab altres nimfes també
gozà del tracte apacible
que la ciutat oferei⁵*

El sentit del vers és clar: la vena poètica de Garcia s'havia desenvolupat, feia temps, en un medi urbà, però ara es trobava en un lloc "on la pobra es consumeix". Vet aquí que un dia es trobà amb un paper que invitava tots els poetes que volguessin a un concurs literari, amb "premis de preciosíssims joiells", que se celebraria a Girona:

*Allí, en la noble ciutat
tan bel·licosa que venç
amb un estol de ses mosques
tot un exèrcit francès (...),
fundació dels Agullanes*

Girona visqué una atèntica febre constructora durant el primer terç del segle XVII: a la façana de Sant Martí, finalitzada abans de 1622, cal atègir la de Sant Feliu, l'acabament de la nau de la Catedral, l'inici del campanar i de l'escalinata, tot i que aquestes dues obres s'interromperen el 1611.

(que son nom guardarà més
que no l'agulla de Cèsar
al de Cèsar mantingué) ⁶

El convenient elogi hiperbòlic als Agullana s'afegia al del bisbe Francesc Arévalo de Suazo, "lo qui en la noble Girona com altre sol resplandeix", que a més fou el jutge del certamen.

Però aquest poema no es presentà al concurs, que constava explícitament de cinc premis, tal com explica la relació que hem anat utilitzant fins ara: "El lunes a 2 de Agosto por la tarde fue la sentencia del certamen poetico para el qual vinieron de varias partes 33 Anagrammas latinos como se pidia en el certamen muy agudos y buenos, onze glosas para el 2º premio de la quintilla catalana, 13 canciones castellanas para el 3 sujeta y premio, 7 o 8 epigramas griegos y muchas ingeniosas Jeroglificas en varias lenguas. Diose la sentencia estando presente el Sor. Obispo como Juez, algunos canonicos, religiosos y gente grave y el Sor. Conceller en una tribuna, leyeronse las composiciones primero con musica de ministriles, y al fin la sentencia y se dieron los premios señalados".

Com podem veure, només hi havia un premi en català, i era per a una glossa d'una "quintilla". I aquest poema no es troba en tota l'obra poètica del Rector. En canvi, l'any 1611 es publicà un plec solt, a nom de Gaspar Orient de Tortosa, que justament inclou un poema d'aquestes característiques, acompanyat del romanç de Garcia del qual hem donat algun extret, i que apareix en tots els reculls del nostre autor. La conclusió, doncs, és òbvia: Tots dos poemes han de ser d'ell, i la glossa de la quintilla és l'obra que concursava al premi. És veritat que no és cap gran poema; però ben difícil havia de ser fer-ne un que partís de la quintilla donada, i que diu així:

*Tenint l'ànima en Manresa
tan devota i recollida,
sens sentits ab gran firmesa,
consumit sense flaqueja,
és mort Ignasi i té vida ⁷*

Que el Rector hi assistí personalment queda provat pel fet que ho confirma el mateix Garcia en el poema que ja coneixem, quan explica que la musa

*(...) deixant les blanques cabres
en blanc per a tot un mes
(si no les pren en son càrrec*

*La bella façana
barroca de Sant Feliu
(1605-1614), que el
rector de Vallfogona
pogué contemplar
totalment acabada
durant la seva
segona estada a
Girona.*

JOAN COMALAT

*un pastor que li vol bé),
de partir-se determina (...)* ⁸

Els documents de la parròquia de Vallfogona demostren, en efecte, que Garcia hi és absent durant la major part del mes de juliol i en tot l'agost⁹; i ho corrobora "una noteta posada a un dels llibres parroquials per Fr. Vicens Codony, que'l substituï durant alguns dies"¹⁰.

Les il·lusions que Garcia pogués haver posat en aquesta escapada a la ciutat no devien fructificar. Malgrat els elogis als Agullana i al bisbe, que ell mateix havia fet imprimir, res no fa pensar que li dispensessin un tracte especial de favor. Per acabar-ho d'adobar, l'enèrgic i pintoresc bisbe Francisco Arévalo de Suazo morí el mateix any 1611, a conseqüència d'una caiguda mentre jugava, amagat darrera una finestra, a tirar pedres a uns criats seus. El bisbe que el succeí era ben conegut del Rector, però no pas perquè els unissin relacions gaire bones: Onofre de Reart, persona bondadosa i pusil·lànime, que es delia per abandonar el seu càrrec quan era bisbe de Vic (d'on depenia Vallfogona), i que acceptà després el bisbat de Girona per manifestar novament, al cap de poc temps, el seu desig de plegar, havia amonestat el nostre poeta per haver rebut el ferotge bandoler Perot Rocaguinarda a la seva rectoria i haver-lo atès durant un sojorn a Vallfogona ¹¹.

Secretari de Pere de Montcada

Sigui com sigui, acabades les festes de Girona, Garcia retornà a Vallfogona, on residí generalment, llevat de breus períodes en què apareix al servei de la família Mont-

cada, i concretament de Pere de Montcada; el qual —una altra vegada l'atzar vinculant el nostre poeta amb Girona— no hauria de trigar gaires anys a ser designat bisbe d'aquesta diòcesi. Garcia esdevindrà, així, el seu secretari.

Les poques coses que sabem de Pere de Montcada no ofereixen pas una imatge brillant d'aquest personatge. La làpida sepulcral que figura davant l'altar major de la Catedral de Girona ens fa saber que havia nascut vers l'any 1582, ja que en tenia 39 quan morí, l'any 1621. També ens diu que havia refusat la dignitat episcopal, però que l'acceptà finalment "*Patris sui Marchionis Aytonae precibus coactus*" ¹², és a dir, pressionat per la insistència del seu pare, el marquès d'Aitona. Allò que apareix com a signe d'humilitat admet també, però, una altra lectura, més versemblant si pensem en les circumstàncies familiars de Pere de Montcada.

El seu pare, el marquès d'Aitona, era el cap d'una de les famílies més poderoses de la noblesa catalana. Fou virrei de Sardenya i d'Aragó, ambaixador a Roma i fidel servidor de Felip III. El seu successor va ser Francesc de Montcada, però sorprenentment no era aquest el fill primogènit, sinó el seu germà Pere, el futur bisbe de Girona (Francesc nasqué l'any 1586). Podríem pensar que la vocació religiosa de Pere el dugué a refusar les glòries fugisseres d'aquest món, i, doncs, la de perpetuar el llinatge dels Montcada i succeir el seu pare en la possessió d'uns títols de noblesa insignes i d'un patrimoni extensíssim; però això no lliga gaire amb la satisfacció amb què es titulà bisbe electe de Girona des que en tingué l'ocasió, molt abans que ho fos de dret i de fet. Tot això em fa pensar

que la insistència del seu pare perquè seguís la carrera eclesiàstica —abans, Pere de Montcada ja havia obtingut la dignitat honorífica de canonge degà de Tortosa— obeïa al desig del marquès d'Aitona que el seu successor no fos Pere, sinó justament el seu germà Francesc, que aviat es revelà com un hàbil polític, a més d'excel·lent home de lletres. Ja en tornaré a parlar al final.

L'ocasió es presentà gràcies a la renúncia que Onofre de Reart féu prop del rei, malgrat les pressions del capítol al mateix bisbe i a Felip III: "Ni el obispo, ni el Rey accedieron á la solicitud del Cabildo; y aunque se nombró sucesor al señor Reart, y éste [Pere de Montcada] recibió enhorabuena en 29 de Diciembre de 1617, no se verificó la posesión del electo hasta el año de 21, despues de confirmar el Papa la renuncia (...) en 14 de Diciembre de [16]20"¹³. Pere de Montcada féu l'entrada solemne a la ciutat el 31 de març de 1621, i poca cosa pogué fer en la diòcesi que per fi podia anomenar seva: nomenar vicari del capítol, interessar-se per la música sacra, i ordenar rogatives per al restabliment de Felip III, que morí aquell mateix any. El bisbe el seguiria poc després, però tingué temps d'organitzar-li unes solemnes exèquies, com veurem.

Quan el bisbe entrà a Girona ja el devia acompanyar el nostre poeta, perquè deixà la parròquia de Vallfogona uns dies abans, el 17 de març, ja que en aquesta data el començà a substituir fra Llorenç Mestre¹⁴. En canvi, no ens ha quedat cap document gironí del seu sojorn aquí. Essent la plaça del secretari un càrrec de confiança, no figura entre els nomenaments ordinaris, i no en queda altra confirmació que el que explica el mateix Garcia, que ho fa constar en el *Sermó* per les exèquies de Felip III, publicat a Barcelona l'any 1622, quan Pere de Montcada ja era mort¹⁵.

En aquesta oració fúnebre es refereix a Girona:

Girona bellissima y rica, per lo cos de ton Prelat y Bisbe Narcís, que mil y tres cents anys ha que guardes sancer y incorrupte, en fe de sa santetat testificada ab tan gran numero de miracles, entre ls quals es per tot lo mon celebre lo de les mosques (...). *Pulcherrima*, per lo gran numero de Monastirs de religions [= ordes religiosos] varies, ahont Deu nostre Senyor es continuament alabat y seruit. *Pulcherrima*, bellissima per la sump-

tuositat de tos edificis, capacitat de tes places, per la recreacio de tes eixides, per la benignitat de ton clima, per la fertilitat de tos contorns, per la frescura de les aygues, de tos dos rius, Ter, y Oñar, que satisfets de auerte vista, y passejat lo vn d'ell per dins de tes muralles se'n van contents a morir al mar de alli a poques llegendes.

Poc cas degué fer-se llavors d'aquest sermó, ja que Enric Claudi Girbal fa notar que "en las actas Capitulars de la Catedral se troba ressenyada la citada solemnitat fúnebre en la del dia 6" (i no el dia 12 de maig, com diu el text imprès) i no s'hi diu res del sermó predicat, tot i que sí que consta que "hagué-y sermó" al *Manual de resolucions* de l'Arxiu Municipal de Girona¹⁶. I tenim encara el testimoni del propi autor, que en l'endrella del *Sermó* a Francesc de Montcada afirma que "fonch tant lo número de gent que acudí a la Seu aquell dia que no s'compatí lo silenci ab tanta multitud". Tot i que es tracta d'una peça oratòria digna, aquests detalls fan pensar que no era Garcia un personatge amb carisma popular, contra allò que poguéssim deduir de la seva popularitat posterior.

Poca cosa pogué fer el nostre poeta durant el poc temps que governà Pere de Montcada. Els seus primers biògrafs van deduir d'algunes al·lusions que fa el poeta als ambients ciutadans enmig dels quals abans es trobava reconeguda i admirada la seva Musa que a Girona "erigí (...) una Acadèmia, de la qual fonc elegit President, y Príncep"¹⁷; però ara que sabem que la seva estada a Girona fou breu i que es produí cap al final de la seva vida, hem de creure que aquesta acadèmia no existí mai.

Un cop mort el bisbe, i frustrades, una vegada més, les esperances de Garcia per millorar la seva posició, es dirigí a Barcelona, on va fer imprimir el sermó titulant-se encara "secretari" del bisbe. En un darrer intent per mantenir la vinculació amb la família Montcada, endreçà l'obra al germà del seu antic protector, "Don Francesch de Montcada, Comte de Osona, hereu de la casa de Montcada, & C.", no sabem amb quins resultats. El quinze de juny de l'any següent, però, ja el trobem malalt, a Vallfogona. Morí el 2 de setembre de 1623.

Albert Rossich és professor de Literatura Catalana al Col·legi Universitari de Girona.

NOTES

1. Publicada per [Enric Claudi] G[RIBAL], *Fiestas en Gerona por la Beatificación de S. Ignacio de Loyola*, "Revista de Gerona", XIII (1889), pp. 180-191, 214-219, 248-255 i 269-272.
2. Sobre aquesta "fiesta de caballeros", que era un torneig, *vid.*, ultra la relació de la nota anterior, Francisco RVIZ, *Relacion de las Fiestas que hizo el Colegio de la Compañía de Iesvs de Girona*, Barcelona, Sebastian i laime Matevad, 1623, fs. 49-52v; Emilio GRAHIT, *Noticia de dos Torneos gerundenses*, "Revista de Gerona", I (1876), pp. 53-56; i Martí de RIQUER, *Quinze Generacions d'una família catalana*, Barcelona, Ed. Planeta, 1979, pp. 207-208.
3. *Vid.* RVIZ, *op. cit.*
4. No hi ha dubte que es tractava d'un jesuïta del col·legi de Sant Martí de Girona, perquè parla en 1a. persona del plural quan s'hi ha de referir. G[RIBAL] (*op. cit.*, pp. 179-180) va llançar la hipòtesi que l'autor en fou Miquel Turbavi, el mateix que, amb el pseudònim de Francisco Ruiz, hauria publicat la relació de les festes de 1622 (*op. cit.*); però, després de la documentació exhumada per RIQUER (*op. cit.*), pp. 217-218), no hi pot haver cap dubte que Francisco Ruiz era un criat granadí de Martí d'Agullana, i no pas el pseudònim del jesuïta lleidatà Turbavi.
5. Gaspar ORIENT, *A la Ivsta Poetica tinguda en Gerona, en alabança del Beato Pare Ignaci de Loyola Fundador de la Compañía de Iesvs. Romanc.* Compost per ..., Barcelona, Llorens Deu, 1611, f. 1. La versió és regularitzada.
6. *Ibidem*, f. 4.
7. *Ibidem*, f. 4v.
8. *Ibidem*, f. 4.
9. *Vid.* Ramon CORBELLA, *Mostra dels Escrits en Prosa y Vers del Rnt. Dr. Francesch Vicens Garcia Rector de Vallfogona prechida d'algunes noticies biogràfiques del autor per...*, Vich, Tip. y Llibreria Católica de Sant Joseph, 1889, p. 13.
10. *Ibidem*, p. 31.
11. Ramon CORBELLA, *Lo Rector de Vallfogona i los seus escrits*, Barcelona, Imprempta "La Hormiga de Oro", 1921, pp. 19-22.
12. Avui la làpida està tapada per l'altar provisional, de cara als fidels. L'arxiver Mn. Gabriel Roura me n'ha facilitat amablement el text.
13. Fr. Antolin MERINO y Fr. José de la CANAL, *España Sagrada*, Tomo XLIV, Madrid, Imprenta de Don José del Collado, 1826, p. 137.
14. CORBELLA, *op. cit.*, 1889, pp. 44-45, 57-58 i 64.
15. Vicent GARCIA, *Sermo predicat en la Iglesia Cathedral de Gerona, en les Exequies fetes à (...) Phelip Tercer*, Barcelona, Hierony Margarit, 1622.
16. Enrich Claudi G[RIBAL], *Una Obra en Prosa del popular Poeta Dr. Francesch Vicens Garcia Rector de Vallfogona*, Girona, Imprenta de'n Manel Llach, 1882, pp. 5-6.
17. [Fra Manuel de VEGA], *Vida del D^r. Vicent Garcia*, dins Vicent GARCIA, *La Armonia del Parnás, mes nvmerosa en las Poesia varias del Atlant del Cel poetic, lo D^r. ...*, Barcelona, Rafael Figueró, 1703, f. [b6].